

Colecția *Clujul din cuvinte*
este coordonată de Irina Petras

© Asociația „VECHIUL CLUJ”
www.facebook.com/VechiulCluj/
asociația.vechiul.cluj@gmail.com, www.vechiulcluj.ro,
tel. +40-745-702887

Editura Școala Ardeleană
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel 0364-117.252; 0728.084.801
e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro, redactie@scoalaardeleanacluj.ro
Difuzare: tel/fax 0364-117.246; 0728.084.803
e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro, esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ELEK, JAKAB

Istoria Clujului / de Jakab Elek. - Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană, 2017-
3 vol.

ISBN 978-606-797-194-1

Vol. 3 / ed. critică în limba română de Varga Attila ; pref. de Ioan Bolovan ;
postf. de Tudor Sălăgean și de Adrian Crivii. - 2019.
- ISBN 978-606-797-439-3

I. Varga, Attila (ed.)

II. Bolovan, Ioan (pref.)

III. Sălăgean, Tudor (postf.)

IV. Crivii, Adrian (postf.)

94

Imagine copertă: Clujul pe Harta Iosefină a Transilvaniei
Editor: Vasile George Dâncu

Asociația „Vechiul Cluj”

*

ACADEMIA ROMÂNĂ

Institutul de Istorie „George Barițiu”
din Cluj-Napoca

ISTORIA CLUJULUI

de Jakab Elek

Seria I
Vol. III

Ediție critică în limba română
de Varga Attila

Prefață de Ioan Bolovan
Postfață de Tudor Sălăgean
și de Adrian Crivii

Cluj-Napoca, 2019

Cuprins

Prefață de Ioan Bolovan.....	9
Nota autorului	13
Clujul în timpul domniei lui Carol al VI-lea.....	19
Ultimul împărat baroc și colosul cu picioare de lut... ..	19
Clujul Ruină versus Clujul Comoară.....	38
Istoria Clujului	59
Postfață de Tudor Sălăgean.....	185
Postfață de Adrian Crivii.....	189

și situații ce sunt descrise parcă în manieră fotografică, până în cele mai mici detalii.

Cine îi citește volumele, călătorește, inevitabil, prin diferite instituții sau organizații profesionale, ajunge să cunoască personaje din viața Clujului de altădată care, firește, sunt niște cvasianonimi despre care, până atunci, nu s-a știut mare lucru. Dar chiar și în aceste condiții, aportul lor în viața comunității a fost unul semnificativ.

Jakab Elek excelează prin maniera în care știe să povestească, dovedind faptul că este o minte limpede și echilibrată care poate folosi cu multă măiestrie detaliile, astfel încât toate aceste înlănțuiri pe care el le oferă cititorilor săi sunt veritabile fresce ale unei lumi care, în acel interval de timp, a trecut prin transformări profunde.

Privită în ansamblu, cartea sa este un imens edificiu construit pe fundamentul puternic al arhivelor unde fiecare este mereu invitat să descopere și să redescopere trecutul unui oraș unde fiecare avea dreptul să se simtă... Acasă.

Cursivitatea relatărilor, echilibrul în aprecieri, atmosfera de epocă redată impecabil, noutatea informațiilor despre o comunitate și o urbe a cărei poveste fascinantă a înfrânt vicisitudinile vremurilor și răceala secolelor, toate acestea deci reprezintă un minunat cadou pe care Jakab Elek l-a lăsat posterității. Iar pentru aceasta, respectul nostru față de el este unul deplin.

Clujul în timpul domniei lui Carol al VI-lea

*Ultimul împărat baroc
și colosul cu picioare de lut...*

Carol al VI-lea, fiul lui Leopold I, ultimul împărat baroc aparținând Casei de Austria, a văzut lumina zilei pe data de 1 Octombrie 1685 la Viena. El s-a distins ca Împărat al Sfântului Imperiu Roman din data de 12 Octombrie 1711, demnitate pe care a avut-o până la moartea sa care a survenit în ziua de 20 Octombrie 1740.

Pe toată durata copilăriei, tutorele său a fost Anton Florian, Prinț de Liechtenstein, cel care, cu mult tact și cu multă abilitate, i-a îndrumat pașii pe toată durata formării sale. Tânărul Carol a fost educat într-o ambianță care a păstrat mereu vie în memoria colectivă amenințarea otomană. Pe aceasta, ulterior, în anii maturității când a devenit suveran, Carol a căutat mereu să o anihileze complet.

Odată cu preluarea puterii, el a dobândit mai multe demnități înalte: a fost Împărat al Austriei, Rege al Ungariei sub numele de Carol al III-lea, Rege al Boemiei sub numele de Carol al II-lea și, totodată, Principe al Transilvaniei.¹

Ca și profil de suveran, Carol semăna mult cu tatăl său Leopold I, dar și cu fratele său Joseph, fiind profund marcat de aventura sa spaniolă care, inevitabil, i-a marcat existența. Privită în ansamblu, în viața lui s-a impus „paradox”: domnia sa a fost inaugurată prin Războiul de Succesiune în Spania, pentru ca moartea lui să provoace Războiul de Succesiune în Austria.²

Deși a fost desemnat Rege al Spaniei, în urma războiului de succesiune spaniolă, prin forța contextului, Carol a fost nevoit să renunțe la tronul Spaniei, rezistând asediului Barcelonei timp de mai bine de un an. În anul 1711, el a fost ales Împărat Romano-German.

Războiul de succesiune spaniol (1701–1714) s-a dat între mai multe puteri europene. Pe de-o parte erau spaniolii loiali Arhiducelui Carol, Sfântul Imperiu Roman, Regatul Marii Britanii, Republica Țărilor de Jos, Portugalia și Ducatul de Savoia, iar pe de altă parte

¹ Vezi Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)*, București, 1971; Edward Crankshaw, *The Habsburg*, Londra, 1971; Robert A. Kann, *History of the Habsburg Empire 1526-1815*, New York, 1971.

² Jean Béranger, *Istoria Imperiului Habsburgilor*, București, Edit. Universitas, 2000, p. 298.

spaniolii loiali lui Filip al V-lea, Franța și electoratul Bavariei. Conflictul în sine a fost cauzat de posibila unificare a regatelor Spaniei și Franței sub conducerea unui monarh unic din Casa de Bourbon.³

O astfel de unitate, dacă s-ar fi realizat, ar fi schimbat drastic echilibrul puterilor motiv pentru care puterile continentale și nu numai au intervenit în forță. Războiul în sine s-a dat în Europa în cea mai mare parte, dar a inclus și confruntările din America de Nord, marcat fiind de prezența unor generali de mare renume precum: Ducele de Villars, Ducele de Berwick, Ducele de Marlborough și Prințul Eugen de Savoia.⁴

Acest conflict de mare amploare a fost denumit de coloniștii englezi *Queen Anne's War* (*Războiul Reginei Ana*) și s-a dovedit a fi o confruntare dură în urma căreia au căzut pe câmpul de luptă în jur de 400.000 de oameni.⁵

Războiul a debutat încet, astfel că, într-o primă fază, suveranul Austriei a fost constrâns să lupte pentru a apăra revendicările Habsburgilor asupra moștenirii spaniole. Pe măsură ce Ludovic al XIV-lea a început să-și extindă teritoriile, puteri europene precum Anglia, Portugalia și Țările de Jos au intrat și ele în război de

³ Vezi Hattendorf John, *England in the War of the Spanish Succession*, New York, Garland, 1987.

⁴ McKay Derek, *The Rise of the Great Powers, 1648-1815*, New York, Longman, 1983.

⁵ Symcox Geoffrey, *War, Diplomacy and Imperialism, 1618-1763*, New York, Harper Torchbooks, 1973.

partea Sfântului Imperiu Roman pentru a contracara expansiunea franceză. Alte state s-au alăturat coaliției împotriva Franței și Spaniei într-o tentativă de a prelua noi teritorii sau pentru a-și proteja propriile dominioane. Spania a fost ea înseși divizată în ceea ce privește succesiunea.⁶

Conflictul s-a încheiat prin semnarea tratatelor de la Utrecht (1713) și Rastatt (1714). Ca urmare a acestui fapt, Filip al V-lea a rămas Rege al Spaniei, dar a renunțat la succesiunea la tronul Franței, evitându-se, astfel, unirea celor două regate. Austriecii, în schimb, au cucerit o mare parte din teritoriile spaniole din Italia și Țările de Jos. Hegemonia franceză asupra Europei continentale a luat astfel sfârșit, iar ideea echilibrului puterilor a devenit parte a ordinii mondiale.

În ciuda acestui fapt, Filip a revitalizat rapid ambițiile spaniole. Profitând de vidul de putere cauzat de moartea lui Ludovic al XIV-lea în anul 1715, el a anunțat că va revendica din nou tronul Franței în cazul morții tânărului Ludovic al XV-lea, încercând, astfel, să recucerească teritoriile spaniole din Italia. Acesta a și fost motivul pentru care s-a declanșat deja cunoscutul Război al Cvadruplei Alianțe.⁷ Conflictul s-a derulat în intervalul anilor 1718 și 1720 în Italia, opunând pe de-o parte

⁶ Gonda Imre-Niederhauser Emil, *A Habsburgok*, Budapest, 1977.

⁷ Vezi Adam Wandruszka, *Österreich und Italien im 18. Jahrhundert*, Viena, 1963.

Regatul Spaniei și Arhiducatul Austriei ca stat al Sf. Imperiu Roman, Regatul Franței, Marea Britanie și Republica celor Șapte Provinci Unite ale Olandei.

În luna Noiembrie, Spania a trimis în Sardinia austriacă un corp expediționar format din 8.000 de soldați bine înarmați. Reacția Habsburgilor a fost una reținută, deoarece armatele imperiale luptau în Balcani, iar Prințul Eugeniu de Savoia căuta să evite un conflict de proporții în Italia.⁸

După înfrângerea armatei otomane în bătălia de la Petrovaradin, pe data de 5 August 1716, de către trupele austriece comandate de Prințul de Savoia și pierderea unei mari părți a teritoriului ocupat de Imperiul Otoman în Balcani, puterile Triplei Alianțe au căutat să încheie pacea între Austria și turci pentru a-i putea angaja pe Habsburgi împotriva Spaniei.⁹

În atare condiții, pe data de 21 Iulie 1718, s-a încheiat pacea de la Passarowitz, iar în ziua de 2 August Austria a intrat în alianța anti-spaniolă care a devenit, astfel, Cvadrupla Alianță. Era vorba, de fapt, despre un acord între statele care trebuiau să asigure echilibrul de forțe între marile puteri europene.¹⁰

⁸ Vezi Giuliano Procacci, *Istoria italienilor*, București, Edit. Politică, 1975.

⁹ Vezi Walter Oppenheim, *Habsburgii și Hohenzollernii, 1713-1786*, București, Edit. All, 1995.

¹⁰ Vezi Franz Krones, *Österreichische Geschichte*, Leipzig, 1907.

Pe fondul acestor animozități, Împăratul Carol al VI-lea a renunțat la orice pretenții asupra tronului Spaniei, mulțumindu-se cu un schimb între Sicilia în mâinile Savoiei și Sardinia, respectiv sosirea unei ramuri a dinastiei Bourbon în Italia. Aceste decizii trebuiau să fie propuse Spaniei căreia nu i s-a dat o marjă prea mare de acțiune. După momentul păcii de la Passarovitz, Carol al VI-lea a câștigat Banatul Timișoarei, nordul Serbiei, inclusiv Belgradul, nordul Bosniei și Oltenia.¹¹

În următorii ani, Carol al VI-lea a solicitat aprobarea Pragmaticii Sancțiuni de către celelalte puteri europene. A fost un moment cheie pentru Casa de Austria, deoarece puterile continentale au impus termeni foarte duri în schimbul acceptării cererii formulate. Spre exemplu, Marea Britanie a solicitat ca Austria să elimine totalmente Compania Ostend. Într-un final, aceasta alături de Franța, Saxonia, Polonia, Republica Olandeză, Spania, Venetia, Statele Papale, Prusia, Rusia, Danemarca, Savoia-Sardinia, Bavaria și Dieta Sfântului Imperiu Roman au recunoscut Sancțiunea.

Nu la mult timp după aceasta, pe scena diplomatică internațională, a intervenit elementul surpriză care a stricat multe calcule politice conturate în prealabil: pe un fond imprevizibil, Franța, Spania, Saxonia-Polonia, Bavaria și Prusia s-au răzgândit în privința deciziei anterioare. A fost și motivul pentru care

¹¹ Vezi Bonis György, *A bírósági szervezet megújítása III Károly korában*, Budapest, 1935.

relația lor cu Casa de Austria a devenit una foarte tensionată pe un interval lung de timp. Toate aceste complicații nu au diminuat însă cu nimic locul și rolul important pe care imperiul lui Carol al VI-lea l-a deținut în concertul puterilor continentale, deși situația sa în plan intern era una destul de fragilă.

Cauzele acestui fapt au ținut, întâi de toate, de realități specifice. Suveranul însuși era un personaj suspicios și neîncrezător, singurele persoane cărora le-a acordat încredere fiind consilierii săi velși italieni și spanioli, respectiv contele Althann care îl însoțea mereu la Barcelona.¹²

Carol a avut mereu o atitudine rezervată față de cei care îi fuseseră loiali lui Iosif I, dar nu i-a alungat, căci, similar tatălui său, considera că păstrarea servitorilor loiali reprezenta o chestiune de onoare.¹³

Clanul spaniol al suveranului era organizat într-un consiliu permanent cu un secretar care folosea exclusiv limba castiliană. Acest întreg sistem birocratic era plătit din veniturile Neapole-lui și ale Milanului, reușind, astfel, să administreze posesiunile italiene ale lui Carol al VI-lea. Printre cele mai influente personalități din jurul suveranului erau Arhiepiscopul de Valencia, marele rival al Prințului Eugen de Savoia, Stella care era

¹² Jean Bérenger, *op.cit.*, p. 298.

¹³ *Ibidem*.

un ofițer napolitan și catalanul Rialp cel ce a ajuns confidentul împăratului după moartea lui Stella.¹⁴

Ca mod de conducere a Imperiului, Carol al VI-lea obișnuia să vegheze cu strășnicie la păstrarea autorității, căutând tot timpul să decidă de unul singur în chestiunile de stat, dar fără a lua în mâinile sale frâiele guvernării.¹⁵ Similar lui Leopold, Carol îi lăsa pe miniștrii săi din conferință să discute liber în diverse probleme după care i se înmâna un raport asupra căruia el se pronunța după un anume timp. Această conferință a miniștrilor funcționa însă destul de greoi, deoarece se întrunea rar în timpul verii, iar dezbaterile se dovedeau adesea foarte lungi și prea puțin productive.

Dintre toți apropiații săi care se preocupau de problemele de stat, Suveranul nutrea un mare respect față de Prințul Eugen de Savoia. Acesta era principalul său ministru și, totodată, intermediarul de neocolit pentru toți diplomații europeni care fuseseră acreditați la Viena.¹⁶

Din punct de vedere administrativ, Monarhia a continuat să fie guvernată ca și în perioadele anterioare prin prisma unui monarh prea puțin implicat în conducerea și asumarea dificultăților. El avea alături o conferință care administra problemele de stat în virtutea

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem*, p.299.

unor precepte anterior stabilite ce se ferea de reforme adevărate și de profunzime.¹⁷

În cazul Transilvaniei, principalele instituții administrative prin intermediul cărora Carol al VI-lea a condus provincia (Cancelaria Aulică a Transilvaniei, Guberniul și Tezaurariatul) au cunoscut evoluții sinuoase.

Cancelaria a fost organismul administrativ, politic și juridic. În tot acest răstimp, problemele sale au fost cele de personal. După moartea lui Samuel Kálnoki, după foarte lungi tergiversări, împăratul l-a numit în fruntea organismului pe Ioan Kászoni.¹⁸ Alte prezențe însemnate în acest organism cu caracter administrativ au fost Johannes Baussnern în funcția de taxator, Mihai Simon și Petru Rákosi ca și secretari.

Din punct de vedere social, membrii Cancelariei nu făceau parte din rândul nobilimii mari din Transilvania. Cei mai mulți erau exponenți ai nobilimii mici și mijlocii care se ridicaseră datorită posturilor ocupate în ierarhiile administrative.¹⁹

În ceea ce privește Guberniul, organismul administrativ care reprezenta puterea centrală în teritoriu, în deceniul doi al secolului al XVIII-lea, acesta și-a mutat sediul din Sibiu. Din cauza epidemiei de ciumă care

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ Anton Dörner, *Reformismul austriac și administrația din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, Edit. Napoca Star, 2009, p.133.

¹⁹ *Ibidem*, p. 134.